

KULTURKRÓNKA

F R E U D

A legmagasabb, amit az ember elérhet — a hősi életpálya, mondja a filozófus Schopenhauer. Freud életére ezt a mondást joggal lehet alkalmazni. Egész életén harcos, konokan verekedett tanítása igazságáért, akárcsak Schopenhauer, akire egyéniségében és emberlátásában megkapóan emlékeztet. Előbb a világ gunyos lekicsinylése vagy méltatlankodó felháborodása fogadta tanítását, élete alkonyán már szinte legendává magasztosított hódolat fonódott köréje. Ha van kibékítő, kiegyenlítő elégtétel, amely a szellem emberének munkájáért kijár, úgy azt Freud még életében megérte. Akit előbb a szűkebb tudományos közvélemény még outsidernek tekintett, később a lélektani kutatás legnagyobbjának ismert el. És bár nem kapott egyetemi tanszéket, sem Nobeldíjat, a magántanár Freud, a kuriózusnak vagy fantasztának bélyegzett „magántudós“ a világ szellemi közvéleményének tudatában az emberiség halhatatlanjai sorába emelkedett. A mű, amit megalkotott, részleteiben lehet hibás, távoli kisugárásaiban tulhajtott, a tanítás alapvető tartalma, a mag, amelyből a mű kicsirázott s egész szellemi világunkat megtermékenyítette — végleges érvényű. Freud, az örök szkeptikus, egyszer azt írta, hogy halálával műve is el fog enyészni, mert az emberiség tanítását nem fogja megemészteni, mivel ez az emberek önszeretetét — nárcizmusát — megsértette. Kopernikus, Darwin és ő, (mondotta önmagáról), ledöntötték trónjáról az embert, Kopernikus a világegyetemben, midőn a Föld helyett a Napot deklarálta az univerzum középpontjává, Darwin, aki a homo sapienst állati léte eredeteire vezette vissza, míg ő, Freud, a tudat mindenhatóságának hitét ingatta meg a tudattalan világ feltárásával. A valóság rácsáfolt Freud jóslatára s az előbb berzenkedő, tiltakozó világ megemész-tette a freudi tant, mégha oly fájdalmas is volt ez a szellemi bekebelezés. Valahogy úgy érezzük, mintha az egész szellemi közvélemény lett volna Freud páciense, s miként a neurótikus beteg kezelésében ellentállásokra bukkanunk, a negatív és pozitív indulatáttétel jelenségeire, míg végül, a belső átvilágosítás és lelki tisztázódás folyamata a beteget önmaga démonaitól megszabadítja, úgy az ellentálló, gúnyosan vagy haragosan felzúduló szellemi közvélemény is átesett — cum grano salis — a lelki, szellemi önelemzés, a tényekkel való szembenézés és tudatosodás fájdalmas műveletén, hogy aztán Freud tanítását szellemi világképebe fogadja. Mert csodálatosan, legádázabb ellenfelei is eljutottak ide, elég a Nobeldíjas Wagner-Jauregg példájára hivatkozni. Valahogy úgy van, hogy Freud nemcsak orvos, kutató volt, hanem egyuttal nevelő is, az egész emberiség pedagógusa. Talán kissé szigorú, gyakran morózus, de alapjában a legnemesebb szándéku nevelő. Ő, aki lelkileg pörére vetkőztette az embert, aki felismerte annak eredendő gyöngéit s törekénységét, nyilván számalommal vegyes csodálatot érzett fölötte. Mily nehéz primitív, állati mélyekből, az ösztönök ősi tárnáiból emberi magaslatra, a tudat napfényes szféráiba emelkedni... Mily nehéz a dolga az embernek, aki lelki fejlődése pályáján külső és belső adottságokkal meghatározottan kell, hogy elérkezzék a harmónikus emberlét csucsára. Milyen egyszerű az állati lét, milyen szövevényes, ellentmondó, küzdelmes az emberréválás folyamata.

Senki ezt élesebben nem látta Freudnál. Freud felismerte az ember lelki valóságát s azt leplezés nélkül ki is fejezte. „Ismerd meg önmagadat“, a görög bölcselők ajánlását valósítja meg, immár a tapasztalás eszközeivel, megmutatva az önmegismerés útját. Tanítása valóságos tetemrehívás volt, felbolygató, dramatikus, de végül is megtisztító, tudatosító, tisztánlátásra nevelő azoknak, akik önmagukban átélték. Nem túlzás tehát, ha az emberiség egyik nagy nevelőjét látjuk benne.

Freudot szokás Einsteinnal együtt emlegetni. Mint a korszak szellem-öröiasait, állítják őket egymás mellé. Bizonyos, hogy mindketten — más tereken bár — a kor szellemi világképének kialakításában döntő, átformáló munkát végeztek. Az ember fizikai világképének újramintázója Einstein, miként Freud az ember lelki világképének újraformálója, vagy pontosabban, felfedezője. Mert valóban a lelki élet rejtett birodalmát tárta fel, a tudattalan világ, az ösztönök alvilágát, amit előtte egyes költők és bölcselők sejtettek bár, de Freud a tapasztalati megismerés erejével tette érzékelhetővé számunkra. Kolumbusénál is nagyobbjelentőségű felfedező tett volt ez, valójában az ember lelki mivoltjának felfedezése. És bár a felismerés megrendítően hangzik, mert vallja, hogy démoni ösztönerek működnek bennünk, végsően mégis kibékítő és bátorító, mert az ösztönerek átszellemítésének, a tudati átfinomítás lehetőségét tanítja. Hogy mi lesz az emberből, mivé válik emberileg az egyén, az a születésével magával hozott alkata — az élettani tényező — s a társadalmi környezet — a szociológiai faktor — egymáshatásából alakul ki. Amit egyéni léleknek mondunk, az e két tényező bonyolult kölcsönhatásának eredménye. És Freud következetesen, noha a biológiai ösztönelméletből indult ki, nem állt meg itt, hanem tisztánlátóan eljutott a lelki élet másik alapvető tényezőjének, a társadalmi környezet szerepének értékeléséhez. Freud felismerte, hogy a neurózis, a lelki betegségek megannyi formái, társadalmi eredetűek, bár esendőségünk alkati adottságainkhoz képest változik. Freud a szociológiai neurózis-tan megalapozója, s ez tanításának másik uttörő vívmánya. Bár Freud megtorpant a neurózis társadalombírálati értékelésénél, a szociológiai meghatározók felismerése rendkívüli becses távlatokat nyit a neurózis megelőzésére. Freud utóbb a halál- és életösztönök, mint a lelki élet őserőinek megállapításával metafizikai dualizmusba torkolott, s némi öngúnnyal „mitológiai ösztöntannak“ nevezi el újabb fogalmazását. Ha ettől a metafizikai felülépitménytől eltekintünk, s Freud eredeti leletét fejlesztjük tovább, úgy a neurózisprobléma társadalmi gyökerezésének pontosabb felismerésével a lelki betegségek megelőző terén végezhetünk termékeny munkát. A neurózistán orvosi-gyógyászati jelentősége lényegében ebben csúcsosodik ki. Persze Freud műve jóval több, mint csupán új gyógyeljárás a lelki zavarok kezelésére. Freud nemcsak a beteg emberi lélek működési folyamatait és egy új gyógymódot fedezett fel, hanem azontul, megismertette velünk a lelki élet normális szerkezetét, felépítését és funkcióit. Freud új emberlátásra tanított s ezzel emberi világunk egyik legnagyobb nevelő mestere lett. Műve besugárzott a szellemi tudományok szféráiba — noha alapjában a lélek természettudományának mondható — s lendítő, termékenyítő ösztönzéseket adott a szépirodalomnak, a kultúrtörténelemnek, vallásbölcseletnek, stb. Míg Einstein hatása csak a szakemberek körében érvényesült, s neve inkább szimbólum, Freud viszont az emberlátás új formáit dolgozta ki, s a freudi gon-

dolgozás, a pszichoanalízis látásmódja egész világunk intellektuális szemletét döntően befolyásolta. Azt mondhatnánk, hogy a mai u. n. kulturember nemcsak a freudi frazeológiában beszél, hanem a freudi „kategóriákban” is gondolkodik. Ha valaki egykor a XX. század szellemi arculatát fogja rekonstruálni, első helyen Freud tanítását s annak kisugárzásait fogja méltatni. Az emberről kialakított lelki képpel vele senki más jelentőségében és hatásában fel nem mérhető. Valóban egyetlen, valóban szellemi tünemény: az ember és műve. És e mű tökéletes tolmácsa éppen ő volt; gondolat és kifejezés nála hiánytalan egységben forrott össze. Aki az ösztönök sötét, örvénylő alvilágába betekintett, a nyelv egyensúlyos, kristálytiszta napfényességével világította át művét és önmagát. Páratlan készség ez, s nem utolsó sorban oka Freud elemi hatásának. Halálával — ebben tévedett — tanítása nem fog elenyészni, mivel lényeges elemeiben „ércnél is maradandóbb”.

A 83 éves Freud idegenben, önkéntes száműzetésben halt meg. Tragikus jelkép van ebben. Aki az ösztönök átszellemítését, mint a nevelés legfőbb elvét hirdette, mondván, hogy ahol előbb az „Es” (a tudattalan) volt, ott legyen az „Ich” (a tudat) s hogy az „Es” területét le kell csapolni, mint egykor a Zuider-tavat; ő a saját bőrén érezhette azoknak az ösztönöknek tobzódását, melyek megszelídítését tanította és gyógyító munkájában gyakorolta is. De — az ösztönök megfékezésétől egyelőre még messze vagyunk... (Neufeld Béla)

KULTURCSÜND A FELVIDÉKEN

(Egy év mérlege)

Egy év telt el, sorsfordító eseményekben gazdag esztendő, a Felvidék visszacsatolása óta. Mi, akik itt élünk a Felvidéken és tanúi, passzív vagy aktív résztvevői voltunk az elmúlt tizenkét hónapban lezajlott eseményeknek, még mindig kissé kábultan és mintegy állandó idegfeszültségben fogadjuk a változások sűrű özönét. Jóformán alig van valaki, akít a visszacsatolás ténye ne érintett volna valamilyen formában. A változás lázas napjai után csaknem valamennyien létünk egzisztenciális alapjait igyekeztünk biztosítani. Mi, akik huszéves különélés után utlevél- és vámvizsgálat nélkül tértünk vissza s akik a huszéves kisebbségi sorsban emberibb, józanabb, szociálisabb, dolgozóbb magyarokká edződünk, z első váratlan és egyben kíméletlen fejbevágást akkor kaptuk, amikor azt kérdezték tőlünk, hogy magyarok maradtunk-e. Ezt kellett igazolnunk mindenekelőtt és mindenáron. Holmi nemzetiségi bizonyítványok, nyilatkozatok és igazolások beszerzése lett a főcél, alig volt valaki, akinek ne kellett volna „jó magyar” vagy „hű magyar” voltát írásban is igazolni. Közben a feladások, intrikák, besugások egész lavínája indult el, hogy maga alá temessen mindenkit. Más levegő áramlását éreztük, a közszellem gyökeres változását tapasztaltuk. Alkalmazkodnunk kellett a változott viszonyokhoz, ha belsőleg nem is, külsőleg azonban feltétlenül, különben létünk biztosítása vált volna kétségessé. A fennmaradásért folytatott küzdelem, a kényszerűségből vállalt mimikri-élet megbontó hatással volt a felvidéki haladó káderekre. A meglévő keretek széthullottak, újak nem teremtődtek. Ha kulturális és szellemi vonatkozásban próbálunk mérleget készi-